

SOLIQ MA'MURCHILIGINI SAMARALI TASHKIL ETISHDA RIVOJLANGAN XORIJIY MAMLAKATLARNING ILG'OR TAJRIBASINI O'RGANISH

Rustamova Feruza Karim qizi
Bank-moliya akademiyasi magistranti

Kirish: Dunyo tajribalari asosida soliq siyosati ularni optimallashtirish va jahon boshqaruvining zamonaviy sharoitlariga moslashish maqsadida turli davlatlar tajribalari o'rganiladi. Ushbu yo'nalishlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan mavjud moliyaviy resurslarni xolisona baholash imkonini beradi. Soliq majburiyatlari bajarilishini ta'minlash usullari va xalqaro tajriba davlatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish vazifalari, qisqartirish uchun zaxiralarni aniqlash byudjet xarajatlari va jamiyatdagi soliq ziddiyatlarini barqarorlashtirish jarayonlarini optimallashtirishni osonlashtirishdan iborat.

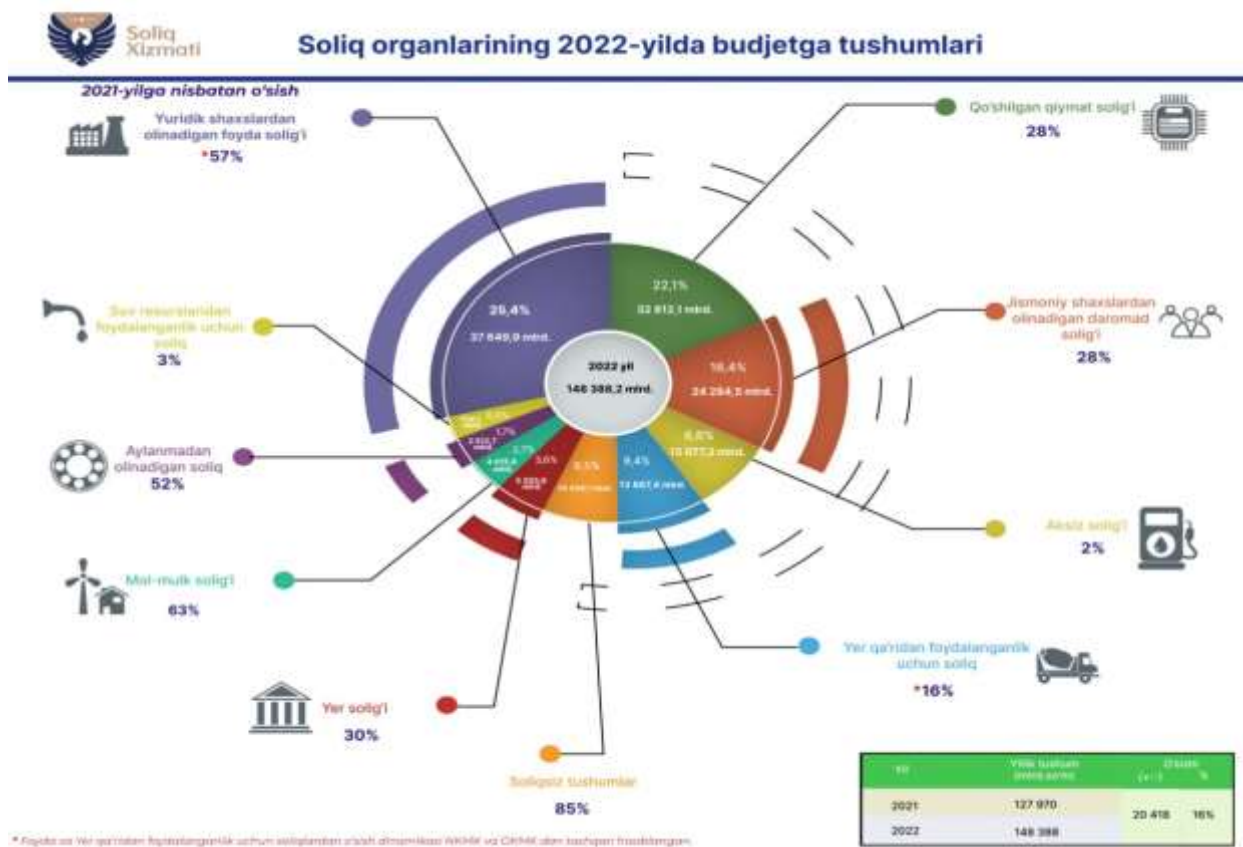
Soliq tizimini isloh qilish uni har tomonlama rivojlantirish borasida davlatimiz raxbari bir qancha qarorlar imzoladilar. Bunda asosiy g'oya tenglik, soddalik, aniqlik va samaradorlik prinsiplariga asoslangan yangi soliq tizimini yaratishga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir. Ma'lumki bugungi kunda mamlakatimiz har tomonlama rivojlangan, katta iqtisodiy imkoniyatlarga ega bo'lgan demokratik davlatga aylanib bormoqda. Bu borada davlat raxbari tomonidan ilgari surilayotgan ilg'or g'oya va tashabbuslar asosida mamlakatimizda soliq sohasida ham mutlaqo yangi bo'lgan adolatli, shaffof va izchil hamda hamkorlik tamoyillariga amal qiladigan samarali tizim yaratildi. Bundan ko'zlangan asosiy maqsad xo'jalik yurituvchi sub'ektlar zimmasidagi soliqlar yukini kamaytirib, fuqarolar daromadini oshirish, pirovardida ishlab chiqarishni rivojlantirish va iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlash hisoblanadi. Ushbu maqsadlarga izchil soliq ma'muriyatchiligini joriy etish orqali erishilmoqda[1].

Ijoiy o'zgarishlar natijasi o'laroq erishilgan natijalarni tahlil qiladigan bo'lsak, Soliq organlari tomonidan yig'ilgan yillik tushumlar 2021-yilda 127,9 trln. so'mga yetgan edi. Bu natijani o'tgan, 2020 yil bilan solishtiradigan bo'lsak bu ikki yilda yig'ilgan tushumlar farqi 24,3 trln. so'm ekanligini ko'rishimiz mumkin. Bu natija 2022-yilda soliq tushumlarining umumiy qiymati bo'yicha 23.5 foizga oshganligini anglatadi. Yana bir asosiy ko'rsatgich yirik soliq to'lovchilar bo'yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi bo'yicha tushumlar hisobini tahlil qiladigan bo'lsak 2021-yilda bu ko'rsatgich 82,3 trln. so'mni tashkil etib, 14,6 trln. so'mlik o'sishga erishilgan. Bojxona organlari ma'muriyatchiligidagi tushumlar esa 2021-yillik hisobga ko'ra 33.2 trln. So'mga yetgan va 2020-yildagi tushumlarga nisbatan 34.5 foizga ortganligini ko'rishimiz mumkin[3].

Yana bir ijobiy o'zgarish sifatida 2022-yilgi erishilgan natijalarni tahlil qilishimiz mumkin. Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, respublika bo'yicha 2022-

"INTEGRATION, EVOLUTION, MODERNIZATION: WAYS OF DEVELOPMENT OF SCIENCE AND EDUCATION"

yilda soliq organlari tomonidan 148,4 trln so‘m tushumlar ta‘minlangan (1-rasm). Bu ko‘rsatkich 2021-yilga nisbatan (20,4 trln so‘m) 16% ko‘pni tashkil qilgan.

4.1-rasm. Soliq organlarining 2022-yilgi byudjet tushumlari statistikasi. (manba, Soliq.uz)[4].

Yuqorida keltirilgan rasm ma‘lumotlaridan ko‘rishimiz mumkinki soliq tushumlarining barcha turlari bo‘yicha 2022-yilga natijalar ijobiy tomonga o‘zgarganligini ko‘rishimiz mumkin. Jumladan, soliq turlari kesimida:

- mol-mulk solig‘idan 4 trln so‘m undirilib, 2021-yilga nisbatan 1,6 trln so‘mga yoki 63%;
- yer solig‘idan 5,3 trln so‘m undirilib, 2021-yilga nisbatan 1,2 trln so‘mga yoki 30%,
- aylanmadan olinadigan soliqdan 2,5 trln so‘m undirilib, o‘tgan yilning mos davriga nisbatan 863 mlrd so‘mga yoki 52%;
- QQSdan 32,8 trln so‘m undirilib, 2021-yilga nisbatan 7,2 trln so‘mga yoki 28%;
- jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘idan 24,3 trln so‘m undirilib, 2021-yilga nisbatan 5,4 trln so‘mga yoki 28% o‘shisha erishildi.

Shuningdek hududlar kesimida soliq tushumlari bo‘yicha Toshkent shahri 21,3 trln so‘m bilan yetkachilik qilmoqda. Hududda tushumlar ko‘rsatkichi 2021-yilga nisbatan 38%ga oshgan[5]. Respublikamiz hududiy soliq organlari hisobidagi

tahlilda ham ko'rishimiz mumkinki, barcha hududlarda 2022-yilda ijobiy o'zgarishlarga erishilgan (4.1-jadval).

4.1-jadval.

Soliq tushumlarining hududiy kesimdagi dinamikasi.

Hududlar	Soliq tushumlari	2021-yilga nisbatan o'sish
Qoraqalpog'iston Respublikasi	2,4 trln so'm	33%
Xorazm viloyati	2,5 trln so'm	28%
Andijon viloyati	2,9 trln so'm	23%
Farg'ona viloyati	4,3 trln so'm	33%
Namangan viloyati	2,8 trln so'm	26%
Sirdaryo viloyati	1,2 trln so'm	31%
Jizzax viloyati	1,8 trln so'm	34%
Samarqand viloyati	4,2 trln so'm	34%
Qashqadaryo viloyati	3,6 trln so'm	23%
Surxondaryo viloyati	2,4 trln so'm	26%
Navoiy viloyati	1,6 trln so'm	21%
Buxoro viloyati	3,2 trln so'm	31%
Toshkent viloyati	5,3 trln so'm	25%
Toshkent shahri	21,3 trln so'm	38%
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha hududlararo DSI	88,3 trln so'm	7%

Jadval ma'lumotlarini tahlil qilar ekanmiz ko'rishimiz mumkinki hududlar bo'yicha erishilgan natijalar o'rtacha hisobda 30 foiz miqdorida o'sishga erishilgan. Bu o'zgarishlar zamirida albatta, soliq tizimi sohasida olib borilayotgan odilona siyosat va izchil amalga oshirilayotgan ishlar yotadi[6].

Sohada amalga oshirilayotgan islohotlar natijasi o'laroq so'nggi yillarda mamlakatimiz hududida nafaqat yuridik shaxslar soni, balki yakka tartibdagi tadbirkorlar soni ham jadallik bilan ortib bormoqda. 4.3-rasmda keltirilgan ma'lumotlarni tahlil qilib ko'rishimiz mumkin 2023-yil 1-yanvar holatiga ko'ra

mamlakatimiz hududida jami yakka tartibdagi tadbirkorlar soni 238 188 tani tashkil etib, bu 2022-yil 1-yanvar holatiga qaraganda (217 646) 9.4 foizga ortganligini ko'rishimiz mumkin.

Yakka tartibdagi tadbirkorlar dinamikasini sohalar kesimida tahlil qiladigan bo'lsak, 2023-yil 1-yanvar holatiga ko'ra hunarmandchilik sohasidagi yakka tartibdagi tadbirkorlar soni 19.3 foizlik o'sish bilan sohalar ichida yetakchilik qilgan. Bundan tashqari chakana savdo, maishiy xizmat ko'rsatish, va boshqa sohalarda ham o'sish sur'atlari kuzatilib eng past ko'rsatgich sifatida boshqa sohalar kesimidagi yakka tartibdagi tadbirkorlar sonini keltirishimiz mumkin. Undan tashqari yakka tartibdagi tadbirkorlar soni mamlakatimiz hududiy kesimida ham ijobiy sur'atlarda o'sgan. Bu borada 2023-yil 1-yanvar holatiga ko'ra 29 152 ta yakka tartibdagi tadbirkorlar soni bilan Toshkent shahri kutilganidek yetakchi bo'lsa, Samarqand viloyati ham yaqin 28 618 nafar yakka tartibdagi tadbirkorlar soni bilan ikkinchi o'rinni egallagan. Mamlakatimiz hududiy kesimida eng past o'sish sur'ati 6408 nafa yakka tartibdagi tadbirkorlar soni bilan Sirdaryo viloyatiga to'g'ri kelgan. Bu o'zgarishlarning ijobiy tarafga qarab o'sishi soliq tizimidagi ishlar samarasi sifatida qaraladi. Bu o'zgarishlar albatta davlat byudjeti daromadlarining o'sishiga va byudjetga soliq to'lovchilar soning oshishiga sabab bo'ladi[8].

Hududlar kesimida QQS to'lovchilari sonining o'zgarish dinamikasini tahlil qiladigan bo'lsak, 12.6 foizlik o'sish dinamikasi bilan Toshkent viloyati yetakchilik qilgan. Toshkent viloyatida bu soliqni to'lovchilari soni 14 995 nafarni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yil 1-aprel holatiga ko'ra bu ko'rsatgich 16 890 tani tashkil qilgan. O'sish dinamikasining eng past ko'rsatgichi esa Xorazm viloyatiga to'g'ri kelgan bo'lib, bu o'zgarish 5.5 foizni tashkil qilgan. 2023-yil 1-aprel holatiga ko'ra Xorazmda qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilari soni 8 142 tani tashkil qilgan bo'lsa, bu ko'rsatgich 2024-yilda 8 591 nafarni tashkil qilgan. Undan tashqari barcha hududlar kesimida ham qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilari soning o'sganligini ko'rishimiz mumkin. Bu albatta, yuqorida aytilganidek, davlat byudjeti daromadlarining ortishi va aholi turmush sharoitining yaxshilanishiga o'zining ijobiy ta'sirini o'tkazmay qolmaydi.

Xulosa

Rivojlangan xorijiy mamlakatlarda soliq ma'muriyatchiligini samarali tashkil etish tahlil qilindi va ularning ilg'or tajribasini O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari o'rganildi. Tadqiqot natijalari bir qator muhim xulosalar chiqarishga imkon beradi.

Umuman olganda, tadqiqot rivojlangan mamlakatlarning soliq ma'muriyatchiligi sohasidagi ilg'or tajribasini o'rganish va uni O'zbekistonning o'ziga xos sharoitlariga moslashtirish muhimligini tasdiqlaydi. Bu mamlakatda mavjud muammolarni bartaraf etish va barqaror iqtisodiy o'sishga erishish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Анисимов А. Л. Эффективность налогового администрирования в налоговой системе Российской Федерации //Известия Уральского государственного экономического университета. – 2015. – №. 1 (57).
2. Алиев Б. Х., Алимйрзоева М. Г., Ильясбеков И. А. Совершенствование налогового администрирования в современных условиях //Экономика и предпринимательство. – 2017. – №. 7. – С. 555-559.
3. Дорофеева Н. А. Налоговое администрирование: Учебник / Н. А. Дорофеева, А. В. Брилон, Н. В. Брилон. — М.: Издательско- торговая корпорация «Дашков и К», 2013. — 296 с
4. Мишустин М. В. Совершенствование инструментов налогового администрирования по обеспечению стабильных доходов государственного бюджета //Экономика. Налоги. Право. – 2014. – №. 4
5. Бисултанов, А. Н. Эффективное налоговое администрирование как неотъемлемое условие повышения уровня собираемости налогов в стране / А. Н. Бисултанов. — Текст : непосредственный // Экономика, управление, финансы : материалы IX Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, октябрь 2018 г.). — Санкт-Петербург : Свое издательство, 2018. — С. 19-24.
6. Новоселов К. В. Перспективы развития риск-менеджмента в налоговой сфере //Экономика. Налоги. Право. – 2017. – №. 6. – С. 29-38.
7. Александрова Н. В. Повышение эффективности и качества налогового администрирования в регионе // Инновационное развитие экономики. — 2017. — № 2(38). — С. 157–162.
8. Берлизев Р.Н., Виноградова К.О. Совершенствование налогового администрирования в РФ как инструмента управления развитием социально - экономических систем //Динамика взаимоотношений различных областей науки в современных условиях: сборник статей Международной научнопрактической конференции. - 2018. - С. 59-63.
9. Изотов А.В. Направления повышения эффективности налогового администрирования в РФ //Проблемы и перспективы становления гражданскоправового общества. Сборник статей по итогам Международной научнопрактической конференции. - 2018. - С. 14-16